

Uloga kućnih ljubimaca u socioemocionalnom razvoju djece školskog uzrasta

UDK: 159.922.7:379.827
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 4.1.2010.

Doc. dr. sc. Sanja Smojver-Ažić¹
Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
smojver@ffri.hr

Zorica Topalović²
Osnovna škola *Rivarela* i Talijanska osnovna škola, Novigrad
zorica.topalovic@gmail.com

Sažetak

Rezultati istraživanja potvrđuju kako je odrastanje uz kućnoga ljubimca povezano sa socioemocionalnim razvojem djece. Cilj ovoga istraživanja bio je ispitati odnos u kojemu stoje privrženost majci, privrženost kućnomu ljubimcu i

- 1 Sanja Smojver-Ažić na Odsjeku za psihologiju nositeljica je kolegija *Psihologija zrele dobi i starosti*, *Razvojna psihologija* i *Psihologija roditeljstva*. Autorica je dvadesetak znanstvenih i stručnih radova. Njezini su znanstveni interesi u području istraživanja privrženosti i prilagodbe studenata.
- 2 Zorica Topalović radi kao školska psihologinja. Područja su njezina interesa socijalna i emocionalna kompetentnost djece i adolescenata (razvoj djetetovih socijalnih i emocionalnih vještina kroz školovanje), te odnos privrženost kućnom ljubimcu.

empatija, socijalna kompetencija i usamljenost. U istraživanju je sudjelovalo 480 učenika četvrtoga, šestoga i osmoga razreda osnovnih škola u Istri (226 djevojčica i 254 dječaka) te njihovi roditelji. U ispitanom uzorku 63 % djece ima jednoga ili više kućnih ljubimaca.

Djeca koja su visoko privržena kućnomu ljubimcu percipiraju veće povjerenje prema majci, dok djeca koja su nisko privržena kućnomu ljubimcu pokazuju najviši stupanj otuđenja od majke.

Rezultati upućuju na postojanje značajnog efekta privrženosti kućnomu ljubimcu za empatiju i usamljenost. Djeca visoko privržena kućnomu ljubimcu pokazuju veću empatiju, u odnosu na djecu koja su slabije privržena kućnomu ljubimcu i djece koja nemaju kućnoga ljubimca. Djevojčice visoko privržene kućnomu ljubimcu koje pohađaju 8. razred značajno su usamljenije od svih ostalih djevojčica, bez obzira na razred i privrženost kućnomu ljubimcu.

Ključne riječi

privrženost, kućni ljubimci, socijalna kompetencija, usamljenost i emocionalna empatija

UVOD

Dječji svijet ispunjen je realnim ili imaginarnim životinjama koje se pojavljuju u knjigama, crticiama, filmovima, videoigricama, zoološkim vrtovima, cirkusima, ali i njihovim kućama i dvorištima. Stoga nije neobično da se sve veći broj istraživanja bavi analizama odrastanja uz kućne ljubimce i ulogom koju oni imaju u socioemocionalnom razvoju djece. Kućni ljubimci nerijetko zauzimaju ulogu člana obitelji, s njima se razvija emocionalni odnos i oni djetetu pružaju osjećaj podrške. Pomalo je neobično što istraživanja o kvaliteti odnosa s kućnim ljubimcima nisu češća u analizi bliskih odnosa (Kurdek, 2008.). Rezultati dosadašnjih istraživanja potvrđuju važnost uloge odnosa sa životinjama u psihološkom i tjelesnom funkcioniranju ljudi. No, mehanizmi tog odnosa još uvijek nisu u potpunosti razjašnjeni te su zato nužna daljnja istraživanja (Beck i Katcher, 2003.).

Istraživanja pokazuju da djeca koja odrastaju uz kućne ljubimce vrlo su snažno emocionalno privržena ljubimcima te ih percipiraju kao posebne prijatelje, važne članove obitelji, izvore zabave, fizičke sigurnosti, vježbe i zaštite, te one koji im bezuvjetno pružaju ljubav i emocionalnu podršku (McNicholas i Collis, 2001.). Kućni ljubimci mogu se doživljavati kao značajni objekti bliskih emocionalnih odnosa od kojih se može dobiti i bezuvjetna ljubav i odanost, što se može odraziti na osjećaj sigurnosti, a kroz brigu o njima može se razvijati i odgovornost i empatičnost.

Istraživanja o ulozi kućnih ljubimaca u razvoju djece rijetko promatraju širi kontekst funkcioniranja, uspoređujući je s doprinosom ostalih osoba iz djetetove najbliže sredine. U istraživanjima o ulozi kućnih ljubimaca u razvoju djece nedovoljno je pažnje posvećeno širem socijalnom okruženju te se ta uloga vrlo rijetko uspoređuje s ulogama i funkcijama koje imaju ostali ljudi u djetetovu životu. Odnos između djeteta i kućnoga ljubimca potrebno je istraživati kao sastavni dio djetetova socijalnog okruženja i veza koje dijete ostvaruje.

Kao moguća teorijska podloga analize uloge kućnih ljubimaca u više se radova ističe teorija privrženosti. Privrženost je trajna emocionalna veza pojedinca u odnosu na jednu ili više značajnih drugih osoba. Razvija se tijekom prve godine života između djeteta i roditelja (skrbnika), a karakterizira je tendencija traženja i održavanja bliskosti privrženim ljudima za vrijeme stresnih situacija (Colin, 1996.). Najčešće se kao primarna figura privrženosti ističe majka i razmatra se priroda emocionalnog odnosa djeteta i majke kao posljedica ponašanja majke prema djetetu, njezinoj senzitivnosti i responsivnosti. Odnosi privrženosti se internaliziraju te postaju *unutrašnji radni modeli* koji služe kao prototip za kasnije odnose sa značajnim drugima izvan primarne obitelji (Bartholomew i Horowitz, 1991.) i upravljaju ponašanjem osobe u novim situacijama te utječu na kvalitetu veze s drugim osobama (Bowlby, 1980.; prema Deković i Meeus, 1997.). Kroz kvalitetu interakcije s figurom privrženosti dijete stvara očekivanja o sebi i drugima i prenosi ih u ostale odnose.

Sigurno privrženost djeca na temelju pozitivnog iskustva interakcije s majkom razvijaju model responsivne, pouzdane figure privrženosti i sebe kao vrijednoga ljubavi i pažnje. Tako stvorene pretpostavke prenosit će i u druge interakcije (Lieberman, Doyle i Markiewicz, 1999.). Djeca sa sigurnom privrženosti također lakše ostvaruju odnose s vršnjacima zato što vjeruju da će vršnjaci također odgovoriti na pozitivan način (Kerns, 1996.).

Za razvoj sigurne privrženosti figura privrženosti trebala bi biti dostupna, senzitivna i responsivna na zahtjeve djeteta i konzistentnoga ponašanja (Colin, 1996.). Nesigurno privrženost djeca odrastaju s očekivanjem da će se drugi prema njima odnositi nekonzistentno ili da će ih odbiti, te da oni sami nisu vrijedni da se s njima bolje postupa, što može imati destruktivan utjecaj na njihove odnose s vršnjacima (Nickerson i Nagle, 2005.).

Socijalne vještine kao rezultat rane interakcije s figurom privrženosti prenose se i na interakcije s drugim osobama i učvršćuju se kroz biranje određenih socijalnih situacija i zahtjeva. Istraživanja potvrđuju povezanost rane sigurne privrženosti i kasnije socijalne kompetencije do srednje adolescencije (Thompson, 1999.).

Prema jednoj od osnovnih pretpostavki teorije privrženosti, rani odnosi koje djeca uspostave s primarnim skrbnicima utječu na kvalitetu odnosa koje će dijete u budućnosti uspostaviti sa svojim vršnjacima. O stilu privrženosti koji se razvio uz primarnu figuru može ovisiti hoće li osoba imati osjećaj povjerenja u druge i uspostavljati kvalitetne odnose s drugima ili će njezin život karakterizirati izoliranost, usamljenost i niska samoprocjena vlastitih sposobnosti. Tako se, primjerice, usamljenost može objasniti i kvalitetom razvijene privrženosti na temelju unutrašnjega radnoga modela i iskustva u interakciji s primarnom figurom privrženosti (Kerns i Stevens, 1996.; Hojat, 1996.). Usamljenost proizlazi iz nesigurnog odnosa djeteta s primarnim skrbnikom koji potiče ponašanja kojima pojedinac odbija vršnjake od sebe i time onemogućuje razvoj socijalnih vještina i povjerenja u druge. Usamljenost je veća kod mladih s lošim socijalnim vještinama koji su neosjetljivi na potrebe i osjećaje drugih. Iz perspektive teorije privrženosti, veza je usamljenosti i niskoga samopoštovanja neresponsivni model figure privrženosti, uz istovremeni doživljaj sebe kao osobe koja je nevoljena i nekompetentna. Siguran stil privrženosti u najranijem djetinjstvu potiče dijete na razvoj povjerenja i socijalnosti, a time i na manje vjerojatan razvoj osjećaja usamljenosti tijekom kasnijega razvoja (Kerns i Stevens, 1996.).

Istraživanja pokazuju da postoji pozitivna povezanost između sigurnoga stila privrženosti roditeljima i visokoga stupnja socijalne kompetencije, prihvaćenosti od strane vršnjaka i popularnosti (Coleman, 2003.). Socijalna kompetencija može se definirati kao sposobnost započinjanja i održavanja zadovoljavajućih recipročnih odnosa s vršnjacima. Socijalno kompetentna djeca upuštaju se u zadovoljavajuće interakcije i aktivnosti s odraslim osobama i vršnjacima, a na temelju tih interakcija dalje unapređuju svoju kompetenciju (Waters i Sroufe, 1983.). Sigurni pojedinci najviše su socijalno kompetentni – vjerojatno zato što kroz pozitivnu recipročnu interakciju s responsivnim skrbnikom razvijaju pozitivna očekivanja i osjećaj osobne vrijednosti i efikasnosti. Najmanju socijalnu kompetenciju te nezainteresiranost za interakciju pokazuju osobe s izbjegavajućim oblikom privrženosti. Oni ističu neslaganje s drugima, češće navode da nisu dio grupe prijatelja i da ne osjećaju bliskost s drugima (Kobak i Sceery, 1988.). Za razliku od njih anksiozno privrženi razvijaju interpersonalnu osjetljivost jer su zainteresirani za interakciju s drugima (Smojver-Ažić, 1999.).

U različitim definicijama empatije zajedničko je da se empatija odnosi na sposobnost razumijevanja emocionalnoga stanja druge osobe i proživljavanje iste ili slične emocije koja se očituje i u prosocijalnom ponašanju. Razvoj empatije potiče se kroz odnos s toplim i suportivnim roditeljima, a sigurno privržena djeca pokazuju prosocijalno ponašanje i empatiju, manju agresivnost i neprijateljstvo (Rubin, i sur., 2004.).

Privrženost kućnomu ljubimcu

Sve veći broj obitelji, posebice onih s manjom djecom, imaju kućne ljubimce (Melson, 2003.) koji se u urbanim sredinama smatraju značajnim i ravnopravnim članovima obitelji i od kojih se također očekuje da utječu na ponašanje i doživljavanja svojih vlasnika (Stevens, 1990.).

Dosadašnja su istraživanja pokazala da se djeca koja odrastaju uz kućne ljubimce mogu osjećati emocionalno snažno privrženima ljubimcima, što se očituje kroz želju i aktivno traženje blizine i društva svojih ljubimaca, provođenje vremena u društvu ljubimaca, pokazivanje snažnih emocija te, u društvu ljubimaca, promjenu negativnoga raspoloženja u pozitivno (McNicholas i Collis, 2001.).

Razlozi zbog koji se općenito odnos s kućnim ljubimcem može razmatrati kao privrženost vidljivi su kroz obilježja toga odnosa koji nalikuju odnosu s objektom privrženosti: održavanje blizine objektu privrženosti i traženje fizičkoga kontakta s njim, sposobnost objekta privrženosti da utješi, korištenje objekta privrženosti kao sigurne baze za druga ponašanja i utočišta u uvjetima pojačanoga stresa, te anksioznost kad je objekt privrženosti nedostupan (Crawford, Worsham i Swinehart, 2006.). Stoga se kao polazni okvir istraživanja u ovome području uzima teorija privrženosti (Melson, 1991.) i model „značajnih drugih“ koji se može primijeniti i za opis odnosa djeteta s kućnim ljubimcem (Vizek-Vidović, Vlahović-Štetić i Bratko, 2000.).

U proučavanju odnosa koji dijete ima sa svojim kućnim ljubimcem važno je taj odnos proučavati sustavno, razmatrajući i kvalitetu drugih obiteljskih odnosa, osobito odnose s roditeljima jer su to odnosi u djetetovu životu koji mijenjaju i definiraju ostale odnose.

Jedno od mogućih objašnjenja kaže da je pozitivan emocionalni oslonac koji djeca traže u kućnim ljubimcima povezan s emocionalnom potporom koju dobivaju od roditelja (Bryant, 1990.). Poresky i Hendrix (1990.) ustanovili su osim toga da se djeca koja imaju ljubimca i koja žive u povoljnijoj obiteljskoj klimi bolje razvijaju u skladu sa svojom dobi. Djeca jedinci ili najmlađa djeca u obitelji više se vežu za kućne ljubimce koji im mogu poslužiti za lakše izražavanje emocija i usvajanje ponašanja koja druga djeca usvajaju izravnom komunikacijom s mlađom braćom i sestrama (Melson, 1996.).

Rezultati dosadašnjih istraživanja posve konzistentno ukazuju na to da djeca prema svojim kućnim ljubimcima izgrađuju snažnu emocionalnu privrženost. Iz rezultata postojećih istraživanja mnogo manje znamo o tome kako taj odnos između djeteta i ljubimca može utjecati na druge aspekte djetetova razvoja. Zasad je empirijski relativno dobro utvrđeno da taj odnos može pospješiti djetetovu empatičnost, socijalnu kompetenciju i samopoštovanje.

Djeca u interakciji s ljubimcem koji u potpunosti ovisi o njima, uče razumjeti potrebe i osjećaje životinja, ali i ljudskih bića, i to od najranije dobi (Poresky i Hendrix, 1990.). Pri tomu nije presudno samo posjedovanje ljubimca nego i suosjećanje koje djeca imaju prema ljubimcima, a koje je povezano s njihovom empatijom prema ljudima.

Cilj istraživanja i problemi

Većina dosadašnjih istraživanja pokazala je da privrženost majci predstavlja temelj za uspješne i kvalitetne odnose s drugim relevantnim osobama (prijateljima, vršnjacima, partnerima).

Odnos koji roditelji imaju prema svojoj djeci od najranijega djetinjstva utječe na razvoj stila privrženosti. To određuje kasnije emocionalne veze s bliskim osobama, ponašanje i doživljavanje tijekom života. Premda dosadašnje spoznaje iz ovoga područja ukazuju na važnost privrženosti majci, zatim na važnost utjecaja te privrženosti na stvaranje drugih bliskih odnosa, malobrojna su istraživanja istodobno ispitivala odnose privrženosti roditeljima (majci) i kućnim ljubimcima. Stoga smatramo potrebnim usporediti koliki je doprinos različitih vrsta odnosa koje dijete ostvaruje. U ovom se istraživanju ispituje povezanost odnosa s majkom i s kućnim ljubimcem s ciljem odgovora na pitanje jesu li ti odnosi povezani ili nisu, odnosno može li jedan odnos zamijeniti drugi. Pitanje je također u kojoj je mjeri odnos s kućnim ljubimcem generalizacija ranije usvojena stila privrženosti (prema majci), odnosno može li taj stil imati kompenzacijsku i/ili supstitucijsku funkciju.

Temeljni cilj ovog istraživanja bio je ispitati odnos privrženosti kućnomu ljubimcu i nekih mjera socioemocionalnoga funkcioniranja djece školskog uzrasta, te ispitati postoje li razlike u tom odnosu s obzirom na spol i dob.

Uz ispitivanje privrženosti majci, kao mjere socioemocionalnoga funkcioniranja djece promatrane su emocionalna empatija, usamljenost i socijalna kompetencija koje čine važan aspekt socijalnoga ponašanja i emocionalnoga funkcioniranja djece.

METODA

Sudionici

Sudionici istraživanja bili su učenici četvrtih, šestih i osmih razreda triju osnovnih škola na području Istre (Hrvatska) i njihovi roditelji. Od ispitanih 510 učenika u analizu nisu ušli podaci od 30 učenika koji nisu ispunili sve upitnike. Od preo-

stalih 480 ispitanika, 226 (47%) je ženskoga, a 254 (53%) muškoga spola. Prosječna je dob na ovom ukupnom uzorku bila 12 godina i 5 mjeseci ($SD = 1,66$), u rasponu od 10 do 15 godina.

Od ukupnoga broja ispitanika njih 304 (63%) ima jednoga ili više kućnih ljubimaca, dok njih 176 (37%) nema kućnoga ljubimca.

U ispitanoj uzorku 193 (64%) djece ima jednoga kućnog ljubimca, 64 (21%) dva kućna ljubimca, a 47 (15%) ima tri ili više kućnih ljubimaca. Većina djece s kućnim ljubimcem, njih 80% ima psa ili mačku, a 20% ispitanice djece imaju nekog drugog kućnog ljubimca.

Postupak

U prvom dijelu istraživanja roditeljima se pismeno objasnila svrha istraživanja i zatražena je suglasnost za sudjelovanje njihove djece u istraživanju. Roditelji su ispunili *Upitnik socijalne kompetencije djeteta* i *Upitnik o demografskim podacima* te su podatke poslali u školu. U drugoj fazi istraživanja djeca su ispitana za vrijeme redovne nastave.

Podaci prikupljeni od ispitanika u školama (učenika) povezani su s roditeljskim procjenama, i to na temelju datuma rođenja i razreda koji dijete pohađa.

Instrumenti

Upitnik o općim demografskim podacima. Sociodemografski podaci o učenicima (spol, dob, broj braće i sestara, redoslijed rođenja, broj članova u obitelji, školski uspjeh) prikupljeni su upitnikom o općim podacima. Dio sociodemografskih podataka prikupljen je od roditelja koji su dali informacije o zaposlenosti, stupnju obrazovanja, bračnom statusu i materijalnom stanju obitelji.

Skala privrženosti kućnomu ljubimcu (Vizek-Vidović i sur., 2000.). Skala privrženosti kućnomu ljubimcu sastoji se od 15 tvrdnji koje se procjenjuju na skali Likertova tipa s obzirom na stupanj slaganja s tvrdnjom, od 1 (nikada/uopće ne) do 4 (uvijek/jako). Tvrdnje se odnose na specifična ponašanja brige o kućnomu ljubimcu, traženje društva kućnoga ljubimca i doživljaj emocionalne podrške. Ukupan rezultat predstavlja zbroj procjena na svim tvrdnjama. Viši rezultat upućuje na višu privrženost kućnomu ljubimcu (Vizek-Vidović i sur., 2000.).

Upitnik privrženosti roditeljima i prijateljima (Armsden i Greenberg, 1987.). Upitnik privrženosti roditeljima i prijateljima ispituje pozitivne i negativne aspekte privrženosti roditeljima i prijateljima na osnovi trenutne percepcije kvalitete odnosa

na dimenzijama: povjerenje, komunikacija i otuđenje. Korištena je revidirana i pojednostavljena verzija skale, IPPA-R, koja je sadržajno jednaka originalnoj verziji, a prilagođena je i mlađima od 12 godina (Gullone i Robinson, 2005.). Od ispitanika se očekuje da procijene sadašnju privrženost majci na 25 tvrdnji. Odgovori su na Likertovoj skali od 5 stupnjeva (1 – uopće se ne odnosi na mene, 5 – u potpunosti se odnosi na mene). U ovom istraživanju promatrane su dvije dimenzije privrženosti majci: povjerenje koje sadrži 16 tvrdnji i otuđenje na koje se odnosi 9 tvrdnji.

E-upitnik: skala emocionalne empatije i skala mašte (Raboteg-Šarić, 2002.). Korištena je samo *Skala emocionalne empatije*. Skala sadrži 19 tvrdnji koje opisuju emocionalne doživljaje sukladne čuvstvenom stanju drugih te osjećaje simpatije prema onima koji su nevolji (npr. „Sretan sam kad su drugi oko mene veseli.“, „Rastužim se kad vidim bespomoćne ljude.“). Odgovori su na skali od pet stupnjeva (0 – uopće se ne odnosi na mene, 4 – u potpunosti se odnosi na mene). Veći rezultat na skali znači i veću tendenciju doživljavanja emocionalne empatije.

Upitnik usamljenosti (Asher, Hymel i Renshaw, 1984.). U ovome je istraživanju korištena prilagođena kraća *Skala usamljenosti* koja se sastoji od 11 tvrdnji (Klarin, 2004.). Mjeri emocionalnu usamljenost (npr. „U školi se osjećam usamljeno.“, „Osjećam se kao da nisam dio razredne zajednice.“, „U školi nemam ni jednog prijatelja.“). Rezultat na ovoj skali interpretira se kao osjećaj usamljenosti u školi (Klarin, 2004.).

Skala socijalne kompetencije (Merrel i sur., 2001.). Za potrebe ovog istraživanja preuzeta je i prilagođena *Skala socijalne kompetencije za djecu* (*Home & Community Social Behavior Scales*). Sadrži 32 čestice i mjeri adaptivna i pozitivna socijalna ponašanja (npr. „Suraduje s vršnjacima.“, „Ostaje smiren/a kad se pojave problemi.“, „Prilagodno se ponaša u školi.“). Roditelji ili skrbnici procjenjuju ponašanje djeteta tijekom protekla 3 mjeseca. Odgovaraju zaokruživanjem broja na skali Likertova tipa od 5 stupnjeva (1 – dijete se uopće tako ne ponaša; 5 – dijete se uvijek tako ponaša). Visoki rezultat na skali upućuje na visoku socijalnu kompetenciju djeteta.

U Tablici 1 su deskriptivni podaci za sve varijable.

Tablica 1. Deskriptivni podaci za promatrane varijable (aritmetička sredina, standardna devijacija, koeficijent pouzdanosti)

	SKALA	M	SD	A
1	PRIVRŽENOST KUĆNOMU LJUBIMCU	47, 62	8, 80	0, 90
2	POVJERENJE (MAJKA)	68, 77	10, 01	0, 90
3	OTUĐENJE (MAJKA)	19, 54	5, 92	0, 69
4	EMOCIONALNA EMPATIJA	53, 79	14, 74	0, 91
5	USAMLJENOST	15, 94	7, 13	0, 90
6	SOCIJALNA KOMPETENCIJA	127, 75	15, 32	0, 91

* $p < 0.05$; ** $p < 0.001$

REZULTATI

Razlika u privrženosti majci na dimenzijama povjerenja i otuđenja s obzirom na razinu privrženosti kućnomu ljubimcu testirana je jednosmjernom analizom varijance. Kao i u nekim sličnim istraživanjima (Vizek-Vidović i sur., 2000.), varijabla privrženosti kućnomu ljubimcu podijeljena je, na temelju medijana, u dvije kategorije – na one koji imaju nisku privrženost kućnomu ljubimcu i one koji imaju visoku privrženost. U trećoj su kategoriji bili ispitanici koji nemaju kućnoga ljubimca. Dobivena je statistički značajna razlika u povjerenju

($F_{(2, 460)} = 7, 42$; $p < 0, 01$) i otuđenju ($F_{(2, 469)} = 3, 708$; $p < 0, 05$) u odnosu na majku s obzirom na kvalitetu privrženosti kućnomu ljubimcu. Tukeyev post-hoc test pokazuje da postoje statistički značajne razlike na dimenziji otuđenja između djece koja su nisko privržena svomu ljubimcu i djece koja su visoko privržena kućnomu ljubimcu. Djeca koja su nisko privržena kućnomu ljubimcu pokazuju i najviši stupanj otuđenosti od majke, dok najniže otuđenje imaju djeca visoko privržena kućnomu ljubimcu. Rezultati, također, ukazuju na značajnu razliku u povjerenju prema majci između djece koja nemaju kućnoga ljubimca i one djece koja su mu nisko privržena, te između djece nisko privržene i one visoko privržene kućnomu ljubimcu. Djeca koja su visoko privržena kućnomu ljubimcu imaju i visoke rezultate na dimenziji povjerenja. Najniže rezultate na povjerenju imaju djeca koja su nisko privržena

svomu ljubimcu.

Tablica 2. Rezultati jednosmjerne analize varijance, aritmetičke sredine i standardne devijacije na dimenzijama povjerenja i otuđenja za pojedinu kategoriju (kvalitetu) privrženosti kućnomu ljubimcu

DIMENZIJA	KATEGORIJA PRIVRŽENOSTI	M	SD	F
POVJERENJE	01 – NEMA LJUBIMCA	68, 18	9, 57	7, 42**
	10, 2 – NISKA PRIVRŽENOST	66, 95	10, 47	
	21 – VISOKA PRIVRŽENOST	71, 27	9, 62	
OTUĐENJE	0 – NEMA LJUBIMCA	19, 67	5, 63	3, 71*
	12 – NISKA PRIVRŽENOST	20, 39	6, 14	
	21 – VISOKA PRIVRŽENOST	18, 54	5, 92	

* $p < 0, 05$ ** $p < 0, 01$

⁰¹²brojevi uz kategorije privrženosti pokazuju značajne razlike među grupama (Tukey *post – hoc* test)

S ciljem analize razlike u socijalnoj kompetenciji, empatiji i usamljenosti s obzirom na razinu privrženosti kućnomu ljubimcu, spola i razreda provedene su tri trosmjerne analize varijance. U tablici 3 prikazani su podaci po zavisnim varijablama i rezultati analiza varijance.

Tablica 3. Socijalna kompetencija, empatija i usamljenost s obzirom na spol, dob i privrženost kućnomu ljubimcu. Rezultati trosmjernih analiza varijance.

			ZAVISNE VARIJABLE		
			SOCIJALNA KOMPETENCIJA	EMPATIJA	USAMLJENOST
PRIVRŽENOST KUĆNOMU LJUBIMCU	0. NEMA LJUBIMCA	M	129, 87	53, 47 1, 2	15, 31
	1. ISPODPROSJEČNA PRIVRŽENOST	M	125, 92	49, 41 0, 2	16, 36
	2. IZNADPROSJEČNA PRIVRŽENOST	M	128, 30	58, 43 0, 1	16, 29
RAZRED	4	M	129, 47	52, 96 8 6, 8	15, 00 8
	6	M	128, 96	50, 58 4	15, 77
	8	M	126, 29	43, 99 4	17, 114
SPOL	M	M	125, 14	48, 97	15, 94
	Ž	M	130, 87	59, 01	15, 64
ANOVA		PRIVRŽENOST KUĆNOMU LJUBIMCU	F(2, 403) 2, 158	F(2, 453) 5, 979*	F(2, 471) 3, 798*
		RAZRED	F(2, 403) 0, 989	F(2, 453) 5, 536*	F(2, 471) 5, 614*
		SPOL	F(1, 403) 7, 167**	F(1, 453) 42, 07**	F(1, 471) 0, 741
		PRIVRŽENOST X RAZRED	F(4, 403) 1, 003	F(4, 453) 3, 451*	F(4, 471) 2, 305 P= 0, 057
		PRIVRŽENOST X SPOL	F(2, 403) 0, 01	F(2, 453) 3, 154*	F(2, 471) 0, 563
		RAZRED X SPOL	F(2, 403) 0, 954	F(2, 453) 4, 262 *	F(2, 471) 2, 733 P= 0, 066
		PRIVRŽENOST X RAZRED X SPOL	F(4, 403) 0, 579	F(4, 453) 1, 000	F(4, 471) 1, 448

* $p < 0, 05$; ** $p < 0, 001$

4, 6, 8 brojevi uz kategorije dobi pokazuju značajne razlike među grupama (Tukey post-hoc test)

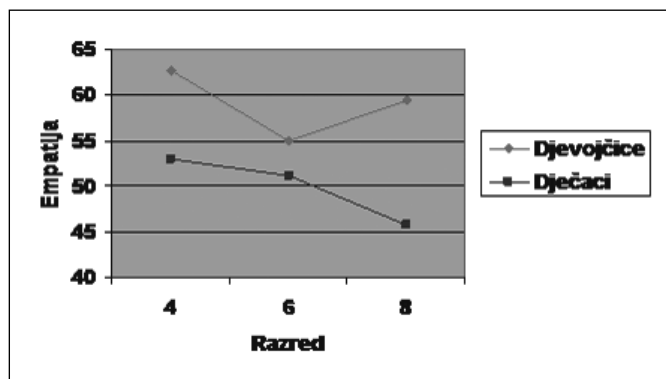
Utvrđeni su značajni glavni efekti spola na socijalnu kompetenciju i empatiju. Djevojčice postižu više rezultate na obje skale za razliku od dječaka.

Utvrđen je značajan efekt dobi (razreda) za empatiju i usamljenost. Mlađa djeca pokazuju veću empatiju i manju usamljenost u odnosu na stariju djecu. Iz rezultata je vidljivo da osjećaj usamljenosti kod djece raste u funkciji dobi, dok empatija opada. Post-hoc analize potvrđuju da su statistički značajne razlike u empatiji između djece u 4. i 6. razredu, te u 4. i 8. razredu. Utvrđene su statistički značajne razlike u usamljenosti jedino između djece u 4. i 8. razredu.

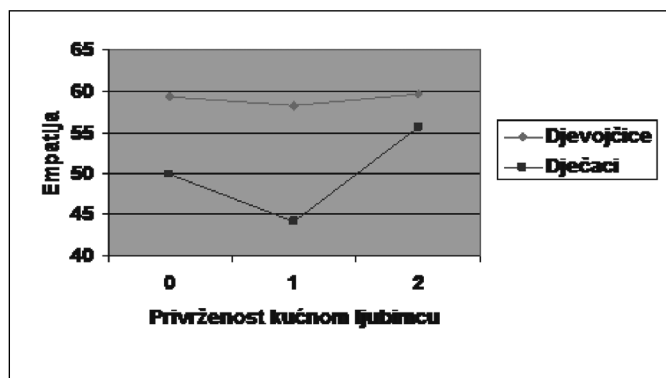
Dobiven je značajan glavni efekt kvalitete privrženosti kućnomu ljubimcu za empatiju i za usamljenost. Rezultati post-hoc analiza (Tukey test) pokazali su da između sve tri grupe djece (nema kućnoga ljubimca, nisko privrženi i visoko privrženi kućnomu ljubimcu) postoje statistički značajne razlike u empatiji. Postoji razlika u empatiji između djece koja nemaju kućnoga ljubimca i one koja su mu nisko privržena, između djece koja nemaju kućnoga ljubimca i one koja su mu visoko privržena, te između nisko i visoko privržene djece. Djeca koja pokazuju visoku privrženost kućnomu ljubimcu postižu i više rezultate u empatiji, za razliku od djece koja su kućnomu ljubimcu nisko privržena ili ga ni nemaju. Najniže rezultate na skali empatije pokazuju djeca nisko privržena kućnomu ljubimcu.

Značajnom se pokazala i interakcija spola i razreda na empatiju, te spola i kvalitete privrženosti kućnomu ljubimcu na empatiju. Značajne interakcije prikazane su na slikama 1. i 2. Djeca u 4. razredu pokazuju najvišu empatiju za razliku od starije djece, djevojčice u 4. razredu imaju nešto višu empatiju od dječaka. No, dok je za dječake karakteristično smanjivanje empatije s porastom godina, tako da osmaši imaju najnižu empatiju, kod djevojčica dolazi do nagloga smanjivanja empatije u 6. razredu te ponovnoga blagog porasta u 8. razredu. U 6. razredu kod oba spola postoji trend pada osjećaja empatije, pri čemu je taj pad kod djevojčica puno izraženiji nego kod dječaka. No, empatija djevojčica ipak ostaje viša od empatije dječaka kroz sve razrede.

Slika 1. Empatija u odnosu na spol i razred

Slika 2. Empatija u odnosu na spol i privrženost kućnom ljubimcu

Privrženost kućnom ljubimcu nema značajnog efekta na empatiju kod djevojčica odnosno njihova razina empatije ostaje podjednaka kroz sve tri ispitane situacije (nema kućnoga ljubimca, niska privrženost kućnom ljubimcu i visoka privrženost kućnom ljubimcu). Međutim, kod dječaka je stupanj empatije različit, ovisno o privrženosti kućnom ljubimcu.

Na slici 2. vidljivo je da kod dječaka najnižu empatiju pokazuju oni koji imaju ispodprosječnu privrženost kućnom ljubimcu, a najvišu empatiju visoko privrženi kućnom ljubimcu. Dječaci koji su nisko privrženi kućnom ljubimcu iskazuju najnižu empatiju od svih ostalih grupa.

Interakcijski efekt razreda i privrženosti kućnom ljubimcu te spola, dobi i privrženosti kućnom ljubimcu nije se pokazao statistički značajnim. Ovakvi rezultati sugeriraju da bi se u radu s dječacima s niskom empatijom, radi poticanja razvoja

njihove empatije, mogle koristiti životinje.

U analizi efekta privrženosti ljubimcu, spola i razreda na usamljenost značajnim se pokazao glavni efekt privrženosti: najmanju usamljenost imaju djeca bez kućnoga ljubimca. Granične značajnosti za interakcije privrženosti i razreda te spola i razreda pobliže objašnjavaju dobiveni glavni efekt privrženosti. Post-hoc analizom (Tukey test) utvrđena je statistički značajna razlika u usamljenosti između djevojčica koje idu u 8. razred i koje su visoko privržene svomu kućnomu ljubimcu i svih ostalih djevojčica, bez obzira na razred i privrženost kućnomu ljubimcu. Osmišice visoko privržene kućnomu ljubimcu imaju značajno veću usamljenost u odnosu na dječake koji nemaju kućnoga ljubimca bez obzira na razred, od dječaka koji idu u 4. razred i koji su visoko privrženi kućnomu ljubimcu, te dječaka koji idu u 8. razred i koji su nisko privrženi svomu kućnomu ljubimcu.

S ciljem dodatne analize uloge privrženosti kućnomu ljubimcu u objašnjenju empatije i usamljenosti, nakon što se isključe efekti privrženosti majci, provedene su dvije hijerarhijske regresijske analize na uzorku djece koja imaju kućne ljubimce. U analizama su kao prediktorske varijable u prvom koraku uključene sociodemografske varijable (spol i razred), u drugom koraku privrženost majci (povjerenje i otuđenje), a u trećem varijabla privrženosti kućnomu ljubimcu. U Tablici 4 prikazani su Pearsonovi koeficijenti između analiziranih varijabli, a u Tablici 5 rezultati su regresijskih analiza pri čemu su navedeni samo prediktori sa značajnim beta-vrijednostima.

Tablica 4. Koeficijenti korelacije između analiziranih varijabli

	SKALA	2	3	4	5
1	PRIVRŽENOST KUĆNOMU LJUBIMCU	.27**	-.21**	.39**	.01
2	POVJERENJE (MAJKA)	-	-.66**	.32**	-.26**
3	OTUĐENJE (MAJKA)	-	-	-.27**	.20**
4	EMOCIONALNA EMPATIJA	-	-	-	-.08
5	USAMLJENOST	-	-	-	-

Tablica 5. Rezultati hijerarhijske regresijske analize za varijable empatije i usamljenosti

PREDIKTORSKE VARIJABLE	KRITERIJSKE VARIJABLE					
	EMPATIJA			USAMLJENOST		
	BETA	ΔR^2	R ²	BETA	ΔR^2	R ²
1. KORAK SPOL DOB (RAZRED)	-.27**	, 14**	, 14**	, 13*	, 03*	, 03*
2. KORAK PRIVRŽENOST MAJCI POVJERENJE OTUĐENJE	-.19*	, 09**	, 23**	-.24*	, 06**	, 09**
3. KORAK PRIVRŽENOST KUĆNOMU LJUBIMCU	.28**	, 06**	, 29**	, 16*	, 02*	, 11*

* $p < .05$ ** $p < .01$ *** $p < .001$ ΔR^2 - doprinos pojedine grupe prediktora objašnjenju varijanciR²- ukupni doprinos objašnjenju varijanci

Iz Tablice 5 može se vidjeti da su sociodemografske varijable (spol i razred) značajni prediktori empatije koji objašnjavaju 14% varijance, pri čemu se u posljednjem koraku kao značajan prediktor izdvaja spol: djevojke se doživljavaju empatičnijima. Privrženost majci objašnjava dodatnih 9% varijance empatije. Kao značajni samostalni prediktor izdvojilo se nisko otuđenje. Nakon što se izluče efekti varijabli uvedenih u prijašnjim koracima, varijabla privrženost kućnomu ljubimcu značajno objašnjava novih 6% varijance empatije. Sve promatrane varijable zajedno objašnjavaju 27% varijance empatije. Način na koji se djeca uživljavaju u emocionalno stanje drugih osoba i pokazuju simpatiju za njihovu nelagodu, osim s kvalitetom odnosa s majkom, dodatno je povezan s kvalitetom odnosa koju dijete ima s kućnim ljubimcem.

Sociodemografske varijable (spol i razred) značajni su prediktori usamljenosti i objašnjavaju 3% varijance, pri tomu se u posljednjem koraku kao značajan prediktor izdvaja dob: usamljenost je veća kod starije djece. Privrženost majci objašnjava dodatnih 6% varijance usamljenosti. Kao značajni samostalni prediktori izdvojilo se nisko povjerenje, što je sukladno spoznajama o usamljenosti kao posljedici nesigurne privrženosti majci. Nakon što se izluče efekti demografskih varijabli i privrženosti majci, varijabla privrženost kućnomu ljubimcu značajno objašnjava novih 2%

varijance usamljenosti. Međutim, s obzirom da nema korelacije između privrženosti ljubimcu i usamljenosti, varijabla privrženost ljubimcu ovdje vjerojatno ima supresorski efekt, s obzirom na to da je ona povezana s povjerenjem prema majci. Sve promatrane varijable zajedno objašnjavaju samo 11% varijance usamljenosti.

RASPRAVA

Ovim se istraživanjem razmatrala uloga koju kućni ljubimci, odnosno privrženost kućnim ljubimcima, mogu imati u razumijevanju nekih aspekata dječjega socioemocionalnog razvoja.

Konstrukt privrženosti koji se prvenstveno koristi za opisivanje odnosa djece sa „značajnim drugim“ osobama (Vizek-Vidović i sur., 2000.), može se primijeniti i za opisivanje odnosa djece s njihovim kućnim ljubimcima. Kvaliteta iskustva koje dijete ima u interakciji s majkom na temelju rezultata ovog istraživanja povezana je s kvalitetom drugih bliskih odnosa, pa tako i odnosa s ljubimcima.

Rezultati ovog istraživanja pokazali su da djeca koja su privržena svomu kućnomu ljubimcu percipiraju najviše povjerenje prema majci, odnosno najniže otuđenje. Djeca koja su ispodprosječno privržena kućnomu ljubimcu pokazuju najviše otuđenje, te ujedno i najniže povjerenje prema majci. Pri tomu je zanimljivo da djeca koja nemaju kućnoga ljubimca doživljavaju veće povjerenje prema majci od djece koja imaju ljubimca, ali imaju nižu razinu privrženosti. Činjenica je da to što neko dijete nema kućnoga ljubimca, ne mora nužno značiti i da je to nesigurnom privrženosti povezano s majkom. S druge strane, podatak da je kod djece s niskom privrženosti ljubimcu najniže povjerenje a najviše otuđenje u odnosu na majku, idu u prilog zaključku o njihovom nesigurnom radnom modelu koji se moguće prenosi s majke na druge odnose, između ostalog i na slabije sposobnosti za ostvarivanje emocionalne bliskosti s kućnim ljubimcem.

Ovi nalazi idu u prilog pretpostavci o važnosti sigurne privrženosti prema majci za stvaranje i održavanje drugih odnosa, uključujući i odnos s kućnim ljubimcem. Putem iskustva u interakciji s primarnom figurom privrženosti djeca stvaraju očekivanja o drugima, odnosno prenose očekivanja iz odnosa s objektom privrženosti na druge interpersonalne odnose. Tako sigurno privržena djeca imaju očekivanje da će druge osobe biti osjetljive prema njima i da su oni sami vrijedni toga, pa će prilaziti drugima s pozitivnim očekivanjima. Nesigurno privržena djeca odrastaju noseći sa sobom očekivanje da će se drugi prema njima odnositi nekonzistentno ili

da će ih odbiti, te da oni sami nisu vrijedni da se s njima bolje postupa, što će imati destruktivan utjecaj na njihove odnose s drugima (Cohn, 1990.). Rano formirana sigurna ili nesigurna privrženost vodi dijete obrascima ponašanja koji se očituju ili kao povjerljivost, zadovoljstvo, razvijene socijalne vještine, ili pak kroz nepovjerenje u druge ljude, nezadovoljstvo i socijalnu anksioznost, što uzrokuje odbijanje od strane drugih (Lieberman, Doyle i Markiewicz, 1999.). Siguran stil privrženosti prema majci omogućuje djetetu izgraditi unutrašnji radni model sebe kao osobe vrijedne pažnje i ljubavi te da druge doživljava pozitivno, što dovodi do zadovoljavajućih drugih odnosa, kao što je u ovom istraživanju potvrđeno i u odnosima s kućnim ljubimcima. Djeca koja su prema roditeljima izgradila siguran stil privrženosti imaju mogućnost i potrebne vještine da takav stil prenesu i na odnos s kućnim ljubimcem.

Obitelj i odnosi koji se ostvaruju u kontekstu obitelji predstavljaju sigurnu bazu za istraživanje drugih odnosa izvan obiteljskog okruženja. Obiteljske karakteristike, mogu utjecati na privrženost kućnomu ljubimcu i dovesti do uspostavljanja ili kvalitetnog, ili pasivnog odnosa s ljubimcem.

Najvjerojatnijim se čini da djeca s niskom privrženošću kućnomu ljubimcu svoju obiteljsku klimu percipiraju kao nepovoljnu. Nepovoljna obiteljska klima također može dovesti do toga da takva djeca nisu spremna uložiti vremena i energije u brigu oko kućnoga ljubimca, što dodatno dovodi do obiteljskih konflikata i kriza. Sama percepcija obiteljske klime i odnosa kao neadekvatnih utječe na to da takvo dijete, čak ako i posjeduje kućnoga ljubimca te ima priliku s njime uspostaviti odnos, nema odgovarajuće sposobnosti za uspostavljanje bliskog odnosa s ljubimcem.

Rezultati dobiveni u ovom istraživanju potvrđuju i značajan efekt spola, razreda i privrženosti kućnomu ljubimcu na mjerama socioemocionalnoga razvoja djece. Promatrani aspekti socioemocionalnoga razvoja značajno se razlikuju kod dječaka i djevojčica. Djevojčice postižu više rezultate na mjerama socijalne kompetencije i empatije.

Dobiveni rezultati nisu potvrdili hipotezu ostalih istraživanja da će djeca s visokom privrženošću prema kućnomu ljubimcu pokazati i najvišu socijalnu kompetenciju. Rezultati dosadašnjih istraživanja govore u prilog tome da djeca koja su visoko privržena svomu kućnomu ljubimcu imaju bolje socijalne vještine, širu socijalnu mrežu, te su popularniji među vršnjacima (Vizek-Vidović i sur., 2000.). Takva razlika u socijalnoj kompetenciji između djece koja su visoko, nisko privržena kućnomu ljubimcu i one koja nemaju ljubimca, u ovom istraživanju nije utvrđena. Socijalna kompetencija sastoji se od više različitih komponenata. U ovom je istraživanju korišten upitnik socijalne kompetencije koji mjeri odnos s vršnjacima i sa-

mokontrolu odnosno poslušnost, što nužno ne mora biti povezano s privrženošću kućnomu ljubimcu. Moguće je da su neki drugi aspekti socijalne kompetencije, koji ovim istraživanjem nisu obuhvaćeni, više povezani s dobrobiti odnosa s kućnim ljubimcem. U budućim bi istraživanjima bilo zanimljivo ispitati zapažanje neverbalnih znakova u ponašanju drugih osoba kao značajnog aspekta socijalne kompetencije i boljega snalaženja u socijalnim situacijama, koji je možda više pod utjecajem kvalitetnog odnosa s ljubimcem.

Jedan od razloga nedobivanja razlika u socijalnoj kompetenciji s obzirom na privrženost kućnomu ljubimcu valjalo bi tražiti i u izvoru podataka o socijalnoj kompetenciji. Naime, ovo je jedini upitnik koji su ispunjavali roditelji, za razliku od ostalih mjera koje su bile mjere samoprocjene. S obzirom na to da se jedan dio tvrdnji odnosio na odnose s vršnjacima, za koje se očekuje da bi mogli biti povezani s kvalitetom odnosa s ljubimcima, pitanje je u kojoj mjeri su roditelji dobro upoznati s funkcioniranjem djeteta u skupini vršnjaka.

Rezultati ovog istraživanja nedvojbeno pokazuju da su djeca koja su visoko privržena kućnomu ljubimcu ujedno i najempatičnija. Ovaj je nalaz u skladu s ranije provedenim istraživanjima. U istraživanju koje su proveli Vizek-Vidović i sur. (2000.) pokazalo se da su djevojčice empatičnije od dječaka, a ta se empatija smanjivala s godinama. Djeca koja iskazuju veću privrženost vlastitomu ljubimcu značajno se razlikuju u empatiji i prosocijalnom ponašanju od djece koja nemaju kućnoga ljubimca ili one djece čija je privrženost ljubimcu niska. Djeca koja pokazuju veću privrženost vlastitomu ljubimcu ujedno su i empatičnija prema drugim bićima i više prosocijalno orijentirana od ostale djece (Vizek-Vidović i sur., 2000.). Djeca sa psom kao kućnim ljubimcem iskazivala su veću empatiju od djece koja nisu imala kućnoga ljubimca. Prethodna istraživanja (Bryant, 1990.; Poresky, 1996.) slažu se u tome da djeca koja imaju kućnoga ljubimca i visoko su mu privržena iskazuju veći stupanj empatije nego djeca koja nemaju kućnoga ljubimca ili su mu nisko privržena. U ovom su istraživanju dobiveni slični rezultati, postoji značajan efekt razreda i spola na empatiju. Mlađa djeca pokazuju veću empatiju, a empatija opada u funkciji dobi djeteta. Neovisno o spolu empatija kroz različite razvojne periode (djetinjstvo, preadolescencija i adolescencija) slijedi sličan obrazac. I kod dječaka i kod djevojčica osjećaj empatije najveći je u 4. razredu, te u 6. razredu slijedi blaži pad. U 8. razredu kod dječaka empatija slijedi obrazac padanja, dok kod djevojčica dolazi do njezina ponovnoga porasta. Ovakvi rezultati sugeriraju nam da su promjene koje se događaju u empatiji razvojno adaptivne i da je normalno očekivati da će se u periodu preadolescencije i adolescencije djeca više okrenuti sebi i svojim potrebama, nego da

će se usmjeriti suosjećanju prema drugima i razumijevanju njihovih potreba. Izgleda da je taj prijelaz iz dječje empatičnosti u adolescentsku egocentričnost izraženiji kod djevojčica, no on se kasnije kompenzira ponovnim porastom empatije u kasnijoj dobi. Za dječake je karakterističan blaži pad u empatiji, no on ostaje kontinuiran, bez ponovnih porasta u kasnijoj dobi.

Rezultat regresijske analize gdje se privrženost kućnomu ljubimcu pokazala značajnim prediktorom empatije nakon što je kontroliran efekt privrženosti majci, također ide u prilog zaključku da je kvalitetan odnos s kućnim ljubimcima značajan u razvoju empatije. Pri tome je važno zamijetiti da se taj odnos s ljubimcima izdvaja i nakon značajnoga doprinosa privrženosti majci. Moguće je zaključiti da djeca kroz aktivan kontakt sa životinjom, koja u potpunosti ovisi o njima, uče prepoznavati neverbalne znakove, tuđe osjećaje i potrebe, što pospješuje osjećaj suosjećanja prema drugima. U interpretaciji ovih rezultata treba uzeti u obzir prirodu istraživanja jer je isto tako moguće da nisu kućni ljubimci ti koji uzrokuju razvoj empatije kod djece, već da su empatična djeca spremnija za brigu o kućnim ljubimcima. Vjerojatno je i to da empatična djeca ujedno posjeduju i bolje vještine potrebne za stvaranje privrženosti prema životinji.

Jedan je od zanimljivijih rezultata ovog istraživanja i nulta korelacija između usamljenosti i privrženosti kućnomu ljubimcu (Tablica 4). Ovaj rezultat sugerira zaključak da je percepcija kvalitete odnosa s ostalom djecom u školi neovisna o kvaliteti odnosa ostvarenoga s kućnim ljubimcem. S druge strane, podaci dobiveni na temelju analize varijance sugeriraju da je usamljenost najveća kod djevojaka u ranoj adolescenciji koje su privržene svomu kućnomu ljubimcu i koje imaju značajno veći osjećaj usamljenosti od svih ostalih skupina djevojčica, ali i dječaka neovisno o kvaliteti privrženosti ljubimcu. Moguće je da dječaci i djevojčice različito doživljavaju usamljenost te se s njom i suočavaju na različit način. Kod djevojaka je osjećaj usamljenosti vjerojatniji onda kada im nedostaje intimnosti i bliskosti u interpersonalnim odnosima te one takav neadekvatan odnos vjerojatno nastoje nadomjestiti putem veće bliskosti s kućnim ljubimcem. Ovakav nalaz ide u prilog pretpostavci da kućni ljubimac može postati zamjenom za nedostatak odgovarajuće socijalne podrške i emocionalne potpore koju djeca očekuju od drugih osoba, a u razdoblju adolescencije posebno važnim postaju odnosi s drugom djecom. Posjedovanje kućnoga ljubimca te kvalitetan odnos koji se s njim ostvaruje, djevojkama može biti zaštita od osjećaja usamljenosti. U ovim interpretacijama treba uzeti u obzir da su ovdje dobiveni rezultati samo na granici značajnosti i da je potrebno dalje istražiti fenomen usamljenosti u kontekstu odnosa s kućnim ljubimcima. U prilog zaključku o potrebi

daljnjih analiza i ovdje su dobiveni rezultati regresijske analize koji se samo načelno mogu interpretirati. Pokazuje se da je usamljenost izraženija kod starije djece i kod onih koji doživljavaju neodgovarajuću interakciju s majkom, kroz nizak osjećaj povjerenja prema majci, a doprinos privrženosti kućnomu ljubimcu interpretira se kao supresorski efekt. Međutim, zanimljivo je primijetiti da je veća privrženost ljubimcu prediktor usamljenosti, što je slično podatku dobivenom i analizom varijance kada se nije uvrstila i kvaliteta privrženosti majci. Ovi bi rezultati dodatno sugerirali moguću zaključak da su starija djeca usamljenija ako imaju nesigurnu privrženost majci, ali su privrženi kućnomu ljubimcu. S obzirom na to da se očekuje da u adolescenciji sve važnijom postaje interakcija s vršnjacima, moguće je pretpostaviti da oni koji imaju veću povezanost s ljubimcem nisu dobro prilagođeni, tim više što se i osjećaju usamljenijima. U ovom slučaju privrženost kućnomu ljubimcu može interferirati s razvojem odgovarajuće razine odnosa s drugom djecom (Melson, Peet i Sparks, 1991.). Ove su interpretacije samo pokušaj razrade mogućih efekata odnosa s kućnim ljubimcima, što nadilazi rezultate ovog istraživanja, ali svakako potiču na daljnja istraživanja s ciljem provjere ovih pretpostavki.

Jedno je od osnovnih ograničenja ovog i sličnih korelacijskih istraživanja da se ne može zaključivati o uzročno-posljedičnim odnosima. Na temelju dobivenih rezultata općenito se može zaključiti da su oni u skladu s komentarom Melsona i sur. (1991.) kako uloga privrženosti kućnim ljubimcima može biti različita za različite aspekte socioemocionalnoga funkcioniranja i s obzirom na razvojnu razinu djece.

Osim teorijske vrijednosti ispitivanja utjecaja privrženosti kućnomu ljubimcu na socijalno i emocionalno funkcioniranje djece, važna je i praktična vrijednost ovakvih istraživanja. Spoznaje iz ovoga područja mogu pridonijeti razumijevanju i radu s djecom i mladima koji su suočeni s osjećajem usamljenosti i neadekvatnim obiteljskim i vršnjačkim odnosima. Rezultati ovog istraživanja i sličnih istraživanja govore u prilog tome da je tijekom rada s djecom i preadolescentima bitno voditi računa o njihovom odnosu s roditeljima i drugim značajnim osobama, što ne isključuje i odnos s kućnim ljubimcima. Djeca koja nemaju usvojene adekvatne socijalne i komunikacijske vještine te imaju neodgovarajuće odnose s vršnjacima i osjećaju se usamljenima više se posvećuju brizi o svomu kućnomu ljubimcu kao „sigurnom skloništu“. U radu s tom djecom, koja možda imaju i neodgovarajuće odnose s roditeljima, moglo bi se upravo kroz interakciju s kućnim ljubimcima, kojima djeca vjeruju, poticati razvoj socijalnih vještina koje bi mogle biti važne i za bolje odnose s vršnjacima. Kućni ljubimci omogućuju djetetu da lakše premosti neka stresna i traumatska iskustva, da se osjeća manje usamljenim, smanjuju anksioznost i strah,

te pružaju osjećaj bezuvjetna prihvaćanja i ljubavi. Stoga, ne čudi da su za mnogu djecu upravo kućni ljubimci tranzicijski objekti. U periodu rane adolescencije kućni ljubimci mogu predstavljati „zrelije“ i socijalno prihvatljivije objekte privrženosti, za razliku od onih koje su imali u djetinjstvu (dekice, medvjedići i sl.) (Triebenbacher, 1998.).

ZAKLJUČAK

Premda priroda istraživanja ograničava zaključivanje o ulozi kućnih ljubimaca u socioemocionalnom razvoju školske djece, rezultati upućuju na nekoliko zaključaka.

U razmatranju uloge kućnih ljubimaca u djetetovu socioemocionalnom razvoju nije dovoljna samo prisutnost kućnoga ljubimca, koliko kvaliteta odnosa između djeteta i životinje.

Kvaliteta odnosa s kućnim ljubimcem povezana je s kvalitetom privrženosti majci. Djeca koja su privržena kućnomu ljubimcu su ona koja imaju i sigurnu privrženost majci, za razliku od djece koja imaju nesigurnu privrženost majci i koja nisu privržena ljubimcu.

Djeca koja su privržena svomu kućnomu ljubimcu imaju najviše rezultate na skali emocionalne empatije, dok djeca nisko privržena kućnomu ljubimcu postižu najniže rezultate na istoj skali. Ovi rezultati još su jedna potvrda da u isticanju uloge koju imaju kućni ljubimci nije dovoljno samo usporediti djecu koja imaju ljubimca i djecu koja ih nemaju, već treba uzeti u obzir i kvalitetu ostvarenog odnosa.

Privrženost kućnomu ljubimcu nije nužno i faktor dobre prilagodbe djece. Pokazuje se da je usamljenost najveća kod djevojaka iz 8. razreda koje su visoko privržene kućnomu ljubimcu, što se može objasniti i potrebom za kompenziranjem neodgovarajuće interakcije s vršnjacima kroz bliski odnos s ljubimcem.

Privrženost kućnomu ljubimcu u razdoblju srednjega djetinjstva i rane adolescencije može biti značajna odrednica razvoja empatije i nakon kontrole uloge privrženosti majci što, osim što je sukladno generalizacijskom efektu privrženosti roditeljima, sugerira i mogući aditivni efekt privrženosti ljubimcu u objašnjenju dječje prilagodbe.

LITERATURA

- Armsden, G. C. i Greenberg, M. T. (1987.). The Inventory of Parent and Peer Attachment: Relationships to well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16, 427-454.
- Asher, S. R., Hymel, Sh. i Renshaw, P. D. (1984.) Loneliness in Children. *Child-Development*, 55, 1456-1464.
- Bartholomew, K. i Horowitz, L. M. (1991.). Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 226-244.
- Beck, A. M. i Katcher, A. H. (2003.). Future direction in Human-Animal Bond Research. *American Behavioral Scientist*, 47, 79-93.
- Bryant, B. K. (1990.). The richness of the child-pet relationship: A consideration of both benefits and costs of pets to children. *Anthrozoos*, 3, 253-261.
- Coleman, P. K. (2003.). Perceptions of parent-child attachment, social self-efficacy, and peer relationships in middle childhood. *Infant and Child Development*, 12, 351-368.
- Cohn, D. A. (1990.). Child-mother attachment of six-year-olds and social competence at school. *Child Development*, 61, 152-162.
- Colin, V. L. (1996.). *Human Attachment*. New York: Mcgraw-Hill.
- Crawford, E. K., Worsham, N. L. i Swinehart, E. R., (2006.). Benefits derived from companion animals, and the use of term „attachment“. *Anthrozoos*, 19, 98-112.
- Deković, M. i Meeus, W. (1997.). Peer relations in adolescence: Effets of parenting and adolescencents' self-concept. *Journal of Adolescence*, 20, 163-176.
- Gullone, E. i Robinson, K. (2005.). The inventory of parent and peer attachment-revised (IPPA_R) for children: A psychometric Investigation. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 12, 67-79.
- Hojat, M. (1996.). Perception of maternal availability in childhood and selected psychosocial characteristics in adulthood. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 122, 425-450.
- Kerns, K. A. (1996.). Individual differences in friendship quality: Links to child-mother attachment. U: Bukowski W, Newcomb A, Hartup W. (ur.), *The Company They Keep: Friendship in Childhood and Adolescence* (str. 137-157.). New York: Cambridge University Press;.
- Kerns, K. A. i Stevens, A. C. (1996.). Parent-child attachment in late adolescence: Links to social relations and personality. *Journal of Youth and Adolescence*, 25, 323-342.
- Klarin, M. (2004.). Uloga socijalne podrške vršnjaka i vršnjačkih odnosa u usamljenosti preadolescenata i adolescenata. *Društvena istraživanja*, 13, 1081-1097.
- Kobak, R. R. i Scerry, A. (1988.). Attachment in late adolescence: working models, affect regulation, and representations of self and others. *Child Development*, 59, 135-146.

- Kurdek, L. A. (2008.). Pet dogs as attachment figures. *Journal of Personal and Social Relationships*, 25, 247-266.
- Lieberman, M., Doyle, A. i Markiewicz, D. (1999.). Developmental patterns in security of attachment to mother and father in late childhood and early adolescence: Associations with peer relations. *Child Development*, 70, 202-213.
- McNicholas, J. i Collis, G. M. (2001.). Children's representations of pets in their social networks. *Child: Care, Health and Development*, 27, 279-294.
- Melson, G. F., Peet, S. i Sparks, C. (1991.). Children's attachment to their pets: Links to socio-emotional development. *Children's Environments Quarterly*, 8, 55-65.
- Melson, G. F. (1991.). Studying children's attachment to their pets: A conceptual and methodological review. *Anthrozoos*, 4, 91-99.
- Melson, G. F. (2003.). Child development and the human-companion animal bond. *American Behavioral Scientist*, 47, 31-39.
- Merrel, K. W., Streeter, A. L., Boelter, E. W., Caldarella, P. i Gentry, A. (2001.). Validity of the home and community social behavior scales: Comparisons with five behavior-rating scales. *Psychology in the Schools*, 38, 313-325.
- Nickerson, A. B. i Nagle, R. J. (2005.) Parent and peer attachment in late childhood and early adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 25, 223-249.
- Poresky, R. H. (1996.). Companion animals and other factors affecting young children's development. *Anthrozoos*, 9, 159-168.
- Poresky, R. H. i Hendrix, C. (1990.). Differential effects of pet presence and pet-bonding on young children. *Psychological Reports*, 67, 51-54.
- Raboteg-Šarić, Z. (2002.). E-upitnik: skala emocionalne empatije i skala mašte. Zbirka psihologijskih skala i upitnika. Filozofski fakultet u Zadru, 44-49.
- Rubin, K. H., Dwyer, K. M., Booth-LaForce, C., Kim, A. H., Burgess, K. B. i Rose-Krasnor, L. (2004.). Attachment, friendship, and psychosocial functioning in early adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 24, 326-356.
- Smojver-Ažić, S. (1999.). *Privrženost roditeljima te separacija i individuacija kao odrednice psihološke prilagodbe studenata*. Neobjavljeni doktorski rad, Filozofski fakultet, Zagreb.
- Stevens, L. T. (1990.). Attachment to pets among eight graders. *Anthrozoos*, 3, 177-183.
- Thompson, R. A. (1999.). Early Attachment and Later Development. In J. Cassidy, P. R. Shaver, *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications*. (pp. 265-286). New York: The Guilford Publications, Inc.
- Triebebacher, S. L. (1998.). Pets as transitional objects: Their role in children's emotional development. *Psychological Reports*, 82, 191-200.
- Vizek-Vidović, V., Vlahović-Štetić, V., Bratko, D. (2000.). Pet ownership, type of pet and socio-emotional development of school children. *Anthrozoos*, 12, 211-217.
- Waters, E. i Sroufe, L. A. (1983.). Social competence as a developmental construct. *Developmental Review* 3, 79-97.

THE ROLE OF PETS IN CHILDREN`S SOCIO-EMOTIONAL DEVELOPMENT

Summary

Growing up with pets and building a positive relationship with them can be beneficial for a child's socio-emotional development. The purpose of this study was to examine the relationship between child attachment to the mother, attachment to a pet, empathy, social competence and loneliness. The sample consisted of 480 students (fourth, six and eighth graders). The children ranged in age from 10 to 15 years. Sixty-three percent of the children in the sample were pet owners.

A significant difference in attachment to the mother was obtained between pet owners and non owners when attachment level was examined. The findings suggest that children with higher levels of attachment to their pets had a significantly higher level of trust in their mothers. Children with low attachment to pets reported a higher level of alienation from their mothers.

Results revealed significant main effects of pet attachment for empathy and loneliness. Children with higher attachment to pets have significantly higher empathy than non owners and children with low levels of pet attachment. It was also found that eight grade girls with higher levels of pet attachment show greater loneliness than all other girls, regardless of the age or level of pet attachment.

The results of the hierarchical regression analysis for pet owners indicate that (when age, gender and attachment to mother effects are controlled) pet attachment contributes significantly to explaining the variance of children's empathy.

Key words

attachment, pets, social competence, loneliness and emotional empathy